

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ ΤΩΝ ΥΠΕΥΘΥΝΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Μαλαματή Δίτσιου* Υπεύθυνη ΠΕ	Γιώργος Παυλικάκης Υπεύθυνος ΠΕ	Έφη Φουσέκη Υπεύθυνη ΠΕ
Δ/ση Β/θμιας Εκπαίδευσης Δ' Αθήνας	Δ/ση Β/θμιας Εκπαίδευσης Δ' Αθήνας	Δ/ση Β/θμιας Εκπαίδευσης Α' Αθήνας
Ομήρου 34 17121 Ν. Σμύρνη	Ομήρου 34 17121 Ν. Σμύρνη	Λυκούργου 18 10552 Αθήνα
E- Mail: mditsiou@in.gr	E- Mail: pavlikak@otenet.gr	E-Mail: efouseki@sch.gr
Τηλ./ Φαξ: 210 9310767	Τηλ./ Φαξ: 210 9310767	Τηλ./ Φαξ: 210-5229997

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Αειφορία, επιμόρφωση, ανάγκες εκπαιδευτικών, υπεύθυνοι ΠΕ, παιδαγωγική διάσταση, περιβαλλοντική διάσταση.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Επιστημονική έρευνα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η επιμόρφωση αποτελεί ένα πολυσύνθετο θέμα. Το απαιτητικό φιλοσοφικό και παιδαγωγικό πλαίσιο της ΠΕ περιπλέκουν περισσότερο την κατάσταση. Στην προσπάθεια μας να συμβάλλουμε στην επικείμενη επιμόρφωση εκπαιδευτικών στην ΠΕ, καταγράψαμε τις επιμορφωτικές ανάγκες των Υπευθύνων ΠΕ. Οι απαντήσεις στο σχετικό ερωτηματολόγιο και η σχετική τους ομοιογένεια έδειξαν ότι οι Υπεύθυνοι ΠΕ έχουν συνειδητοποιήσει τις εγγενείς δυσκολίες του αντικειμένου και έχουν εντοπίσει τους τρόπους οι οποίοι θα τους βοηθήσουν να αντεπεξέλθουν. Οι πρωταρχικές τους ανάγκες για επιμόρφωση στην ΠΕ εστιάζονται κυρίως στην παιδαγωγική της διάσταση και στην ενημέρωσή τους για τις διεθνείς εξελίξεις τόσο σε ερευνητικό όσο και σε επίπεδο εφαρμογής.

Η ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ

Στο χώρο της τυπικής εκπαίδευσης επικρατεί ο μόνιμος σχεδόν προβληματισμός, κατά πόσο η επιμόρφωση ανταποκρίνεται στις **ανάγκες των εκπαιδευτικών** και τις ανάγκες του σύγχρονου σχολείου· ακόμη, κατά πόσο οι γνώσεις και οι δεξιότητες που αποκτούνται στα επιμορφωτικά προγράμματα μπορούν να μεταφερθούν αποτελεσματικά στη σχολική πραγματικότητα.

Η ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕ

Στο χώρο της **Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης** (ΠΕ) οι απόψεις αυτές αποκτούν ακόμη μεγαλύτερη βαρύτητα, εξαιτίας:

α) *Του πλουραλισμού απόψεων που χαρακτηρίζει το συγκεκριμένο πεδίο.* Το πώς αντιλαμβάνεται κάποιος το λειτουργικό ορισμό της ΠΕ καθορίζει και το πλαίσιο που θα επιλέξει να ακολουθήσει στην εφαρμογή ενός προγράμματος. Η απόσταση μεταξύ θεωρίας και πρακτικής στην εφαρμογή της ΠΕ στην τυπική εκπαίδευση, οφείλεται εν πολλοίς στο γεγονός ότι έχει δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην περιβαλλοντική διάσταση και λιγότερο στην παιδαγωγική και κοινωνικοπολιτική της διάσταση, από τις οποίες προκύπτουν οι μεγαλύτερες ανάγκες για επιμόρφωση αλλά και οι δυσκολίες των εκπαιδευτικών (Δασκολιά, 2000, Δίτσιου 2002). Η Δεκαετία της Εκπαίδευσης για την Αειφορία (ΔΕΑ) επανέφερε στο προσκήνιο αυτούς τους προβληματισμούς και πλέον οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές, στα πλαίσια της, είναι υποχρεωμένοι να αναγνωρίζουν τις *κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και οικολογικές διαστάσεις κάθε ζητήματος που αναλαμβάνουν να διερευνήσουν* (ARIES, School Education).

β) *Της αλλαγής, αν όχι ανατροπής, που απαιτείται στο ρόλο του εκπαιδευτικού στη διαδικασία της μάθησης.* Από απλός διεκπεραιωτής αναλυτικών προγραμμάτων ο εκπαιδευτικός καλείται να

μεταβληθεί σε εμπνευστή και συντονιστή ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, που ο ίδιος σχεδιάζει μαζί με τους μαθητές του. Στην περίπτωση αυτή, ουσιαστικά δίνεται η ευκαιρία στον εκπαιδευτικό να λειτουργήσει ως ένας αυτόνομος και υπεύθυνος επαγγελματίας, που έχει τον έλεγχο της εργασίας του, και έχει ενεργό ρόλο μέσα στο σχολείο.

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αποτελεί βασική διάσταση της επαγγελματικής τους ανάπτυξης και των εκπαιδευτικών αλλαγών (Μπαγάκης, 2005). Σε πλήρη συνέπεια με τη ρήση του Αϊνστάιν ότι «κανένα πρόβλημα δεν μπορεί να επιλυθεί από την ίδια δομή που το παρήγαγε», τόσο η ΠΕ όσο και η ΔΕΑ συνιστούν και το μετασχηματισμό του όλου εκπαιδευτικού συστήματος. Σε αυτή την εκπαιδευτική αλλαγή, ο εκπαιδευτικός θεωρείται παράγοντας-κλειδί.

Οι Υπεύθυνοι ΠΕ καλούνται λοιπόν μεταξύ άλλων να συνεισφέρουν και να ενισχύσουν αυτήν την εκπαιδευτική αλλαγή, να υπερβούν τη γραφειοκρατική νοοτροπία, να εμπνευστούν και να στηρίξουν τους εκπαιδευτικούς στα προγράμματα ΠΕ, να λειτουργήσουν ως «μέντορες» των εκπαιδευτικών μέσα από τα επιμορφωτικά σεμινάρια και να αφουγκραστούν τις απόψεις τους σχετικά με το χρόνο, τη διάρκεια και το περιεχόμενο της επιμόρφωσής τους (Φουσέκη, 2005).

Η ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Οι απόψεις αυτές αποτέλεσαν το κίνητρο για να ασχοληθούμε με την **καταγραφή των επιμορφωτικών αναγκών των Υπευθύνων ΠΕ**. Η παρούσα εργασία δεν έχει σκοπό να απαντήσει όλα τα πιθανά ερωτήματα που άπτονται της επιμόρφωσης των Υπευθύνων ΠΕ, αλλά σκοπό έχει να επισημάνει και να αναδείξει ένα πλαίσιο προβληματισμού απαραίτητο για την οργάνωση και το σχεδιασμό της επιμόρφωσης που επίκειται για τα συγκεκριμένα στελέχη.

Το ερωτηματολόγιο το οποίο καταρτίστηκε μόνο με κλειστές ερωτήσεις (αν και κάποιος από τους Υπεύθυνους θεώρησαν σκόπιμο να στείλουν και επιπλέον παρατηρήσεις), στάλθηκε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου σε όλους τους υπεύθυνους ΠΕ των διευθύνσεων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ανταποκρίθηκαν 40 από τους 69 Υπεύθυνους. Η επεξεργασία των αποτελεσμάτων περιορίστηκε στην εύρεση των συχνοτήτων των απαντήσεων.

Το ερωτηματολόγιο δομήθηκε σε τέσσερις βασικούς θεματικούς τομείς οι οποίοι αναλύονται σε επιμέρους ερωτήσεις. Οι τομείς αυτοί είναι:

- (Α) Εξέλιξη της ΠΕ σε διεθνές επίπεδο & εκπαιδευτική πολιτική,
- (Β) Η παιδαγωγική διάσταση της ΠΕ,
- (Γ) Η περιβαλλοντική διάσταση της ΠΕ,
- (Δ) Δεξιότητες στις νέες τεχνολογίες και τη δημόσια διοίκηση.

Οι απαντήσεις των Υπευθύνων ΠΕ παρουσιάζονται με τη σειρά προτίμησής τους.

Ο τομέας Β «**η παιδαγωγική διάσταση της ΠΕ**» θεωρήθηκε ως ο **σημαντικότερος τομέας επιμόρφωσης από τους υπεύθυνους ΠΕ** (το 50% των ερωτηθέντων ανέδειξε τον τομέα Β ως πρώτη προτεραιότητα και τον τομέα Α, δεύτερο με 30%). Οι επί μέρους προτιμήσεις των εκπαιδευτικών έχουν ως εξής: το υψηλότερο ποσοστό συγκεντρώνουν οι μέθοδοι αλλαγής στάσεων και συμπεριφοράς (34%). Ακολουθούν οι δύο ενότητες, η δυναμική των ομάδων και οι μέθοδοι κοινωνικής έρευνας, και οι δύο με 31%. Οι βασικές παιδαγωγικές γνώσεις, όπως παιδαγωγική του σχολείου, μέθοδοι διδασκαλίας, εκπαιδευτική ψυχολογία (28%) φαίνεται να απασχολούν σοβαρά τους εκπαιδευτικούς, καθώς και η αξιολόγηση των προγραμμάτων ΠΕ (26%), και τέλος ο τομέας της επικοινωνίας (26%).

Ο τομέας Α «**εξέλιξη της ΠΕ σε διεθνές επίπεδο & εκπαιδευτική πολιτική**» έρχεται δεύτερος στις προτιμήσεις των Υπευθύνων. Τα θέματα του τομέα αυτού αναδεικνύονται με σειρά προτίμησης ως εξής: πρώτο θέμα, με (34%), εμφανίζεται η ανάγκη των εκπαιδευτικών να ενημερωθούν για θέματα πολιτικής του ΥΠΕΠΘ (ΕΠΕΑΕΚ, θεσμικό πλαίσιο κ.λπ.). Ακολουθεί εξίσου δυναμικά η ανάγκη των εκπαιδευτικών να κατανοήσουν θεωρητικά και πρακτικά τους παράγοντες που διευκολύνουν την εισαγωγή καινοτομιών στην εκπαίδευση (33%), να

παρακολουθήσουν τις διεθνείς τάσεις εξέλιξης της ΠΕ και τις σύγχρονες διεθνείς τάσεις της ΠΕ (32%), να ενημερωθούν για τα ερευνητικά πορίσματα από την εφαρμογή της ΠΕ (30%), την εκπαίδευση για τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη σχετική εννοιολογική αποσαφήνιση (28%) και βέβαια να κατανοήσουν το τι περιλαμβάνει η εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη (citizenship education)- (26%), η οποία συζητείται έντονα τα τελευταία χρόνια.

Από τον τομέα Γ «**η περιβαλλοντική διάσταση της ΠΕ**», η προσοχή των εκπαιδευτικών επικεντρώνεται στο να ενημερωθούν θεωρητικά και πρακτικά το πώς συνδέονται η ΠΕ και η αειφορία (26%), η διαχείριση του περιβάλλοντος (οικοσυστήματα, οικονομικά περιβάλλοντος, φυσικοί πόροι κ.λπ.), με 21% και ακολουθούν με σημαντική διαφορά οι τυπολογίες για την έννοια του περιβάλλοντος (13%) και οι γνώσεις οικολογίας (13%) .

Επίσης, αν και ο τομέας Δ «**δεξιότητες στις νέες τεχνολογίες και τη Δημ. Διοίκηση**» έρχεται τέταρτος στις προτιμήσεις αυτών που απάντησαν, η ανάπτυξη δεξιοτήτων στις νέες τεχνολογίες και τη Δημόσια Διοίκηση θεωρείται σημαντική για την επικοινωνία, τη συνεχή ενημέρωση και τη διάχυση των αποτελεσμάτων των προγραμμάτων ΠΕ.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πολυετής εμπειρία στην ΠΕ φαίνεται να έχει αποσαφηνίσει κάποια θέματα για ένα σημαντικό αριθμό Υπευθύνων. Η σχετική ομοιογένεια των απαντήσεων τους δείχνει ότι έχουν συνειδητοποιήσει τις εγγενείς δυσκολίες του αντικειμένου και έχουν εντοπίσει τους τρόπους οι οποίοι θα τους βοηθήσουν να αντεπεξέλθουν. Οι τομείς Β και Α δεν προτιμήθηκαν από τους Υπεύθυνους μόνο ως θεματικοί τίτλοι, αλλά από την ανάλυση των αποτελεσμάτων φαίνεται ότι και οι ενότητες οι οποίες τους απαρτίζουν έχουν συγκεντρώσει ιδιαίτερα ψηλά ποσοστά σε σύγκριση με τις αντίστοιχες ενότητες των τομέων Γ και Δ.

Είναι σαφές ότι η έμφαση φαίνεται να έχει μεταφερθεί από την περιβαλλοντική στην παιδαγωγική διάσταση. Αυτό εξάλλου χαρακτηρίζει τη μετάβαση από την ΠΕ στη ΔΕΑ. Η γνώση των περιβαλλοντικών σπουδών ή της οικολογίας φαίνεται να μην επαρκούν για την αποτελεσματική οργάνωση ενός προγράμματος ΠΕ. Εκείνο που δείχνει να μας απασχολεί ως εκπαιδευτικούς είναι ο τρόπος με τον οποίο θα είμαστε σε θέση «να δημιουργούμε μαθησιακές καταστάσεις μέσω των οποίων οι μαθητές μας θα γίνονται ικανοί να παρατηρούν κριτικά την κοινωνία που φτιάξαμε, να εκφράζουν τις σκέψεις και τα συναισθήματα που τους γεννά και να διερευνούν συνεργατικά-διαλογικά τις προσδοκίες τους για μια διαφορετική κοινωνία» (Σχίζα, 2006). Οι απόψεις αυτές ενισχύονται και από την ανακήρυξη της ΔΕΑ από την UNESCO, η οποία ήρθε στην κατάλληλη στιγμή, βρήκε γόνιμο έδαφος, «ταρακούνησε τα πράγματα» και έθεσε νέους προβληματισμούς στους εκπαιδευτικούς. Έτσι πλέον αντιλαμβάνονται ότι ως εκπαιδευτικοί της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με δεδομένη την ελλιπή ή ανεπαρκή παιδαγωγική κατάρτιση κατά τη διάρκεια των βασικών σπουδών, είναι δύσκολο να ανταποκριθούν σε ένα νέο τρόπο διδασκαλίας, μάθησης και οργάνωσης ενός ανθρώπινου δυναμικού που απαιτεί η ΠΕ.

Τα συμπεράσματα της έρευνας αυτής φαίνεται να συμφωνούν και με αντίστοιχα ευρήματα. Έρευνα, που έχει διεξαχθεί στο σύνολο των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, έδειξε ότι οι βασικές προτεραιότητες στις επιμορφωτικές ανάγκες τους εντοπίζονται στο παιδαγωγικό σκέλος της ΠΕ, και πιο συγκεκριμένα την πρώτη θέση καταλαμβάνουν οι ανάγκες τους για γνώση των μέσων και των τρόπων διδακτικής εφαρμογής και αξιολόγησης στην ΠΕ (Δασκολιά, 2000).

Επίσης από τις απαντήσεις είναι εμφανές ότι οι Υπεύθυνοι έχουν αντιληφθεί ότι οι δυσκολίες αποτελεσματικής εφαρμογής των προγραμμάτων ΠΕ στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα, έχουν άμεση σχέση και με το πλαίσιο των παραγόντων που επηρεάζουν την εισαγωγή των καινοτομιών στην εκπαίδευση για το οποίο επιθυμούν να ενημερωθούν, καθώς και για τα ερευνητικά δεδομένα και τις διεθνείς εξελίξεις στην ΠΕ.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Το μοντέλο επιμόρφωσης δεν μπορεί να είναι στατικό και απλά επαναλαμβανόμενο, αλλά θα πρέπει να μεταλλάσσεται όταν, όσο, όπου και όπως χρειάζεται, ώστε να είναι αποτελεσματικότερο (Μπαγάκης, 2005). Πρέπει να βασίζεται στη διερεύνηση των επιμορφωτικών αναγκών των εκπαιδευτικών, και να συνδυάζει τη θεωρία, την πρακτική και την έρευνα. Τέλος οφείλει να ακολουθεί τις βασικές αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων, γιατί οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι έχουν μια σειρά από ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, διαφορετικά από εκείνων των παιδιών και των εφήβων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στα προσόντα των εκπαιδευτών των ενηλίκων εκτός από τη γνώση του αντικειμένου, περιλαμβάνονται και ικανότητες, όπως: α) γνώση των αρχών και θεωριών της εκπαίδευσης των ομάδων, β) εντοπισμός των διαφορών τυπολογιών των εκπαιδευόμενων και των εκδηλώσεών τους και γ) εφαρμογή των τεχνικών χειρισμού των σχέσεων και κατανόηση της φιλοσοφίας τους. Εν τέλει να μη παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η εκπαίδευση ενηλίκων αποτελεί ένα πεδίο επιστημονικό και ταυτόχρονα ένα πεδίο εφαρμογής (Courau, 2000).

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστούμε τους Υπεύθυνους ΠΕ που αφιέρωσαν πολύτιμο χρόνο για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου και τη συμμετοχή τους στην προσπάθειά μας για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής πράξης που ξεκινά από τη βάση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ARIES. A National Review of Environmental Education and its Contribution to Sustainability in Australia (CD-Rom), Australian Government of the Environment and Heritage. www.aries.mq.edu.au
- Courau, S. (2000). *Τα βασικά «εργαλεία» του εκπαιδευτή ενηλίκων*. (μτφρ. Ε. Μουτσοπούλου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Δασκολιά, Μ. (2000). *Οι επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών στην ΠΕ*. Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα ΦΠΨ, Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών
- Δίτσιου, Μ. (2002). *Αξιολόγηση του προγράμματος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Πρώτη γνωριμία με τους φυσικούς πόρους-Από την παραγωγή στην κατανάλωση*. Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα ΦΠΨ, Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών.
- Μπαγάκης, Γ. (επιμ.) (2005). *Επιμόρφωση και επαγγελματική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Περδίκης, Γ. (2001). «Το Γ΄ ΚΠΣ να αξιοποιηθεί σωστά για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση». *Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, 20, 21-22.
- Σχίζα, Ντ. (2006). «Σκέψεις και προβληματισμοί γύρω από την εκπαίδευση για τη «βιωσιμότητα». Ένα διδακτικό μοντέλο που θεμελιώνεται στη συνομιλία». *Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, 36, 12-14.
- Φουσέκη, Ε.(2005). «Το είναι και το έχειν στα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης-Εμπειρική έρευνα και μια κατάθεση εμπειρίας». Στο: Θ. Δ. Λέκκας (επιμ.), *Πρακτικά 1ου Συνεδρίου «Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης»* (22-23 Σεπτεμβρίου, Κόρινθος) (σσ. 756-765).
- UNESCO (2005). UN Decade of Education for Sustainable Development, 2005-2014. Draft implementation scheme.